

Wyrok z dnia 12 stycznia 2001 r.

II UKN 177/00

Obowiązek zgłoszenia i opłacania składek na ubezpieczenie społeczne pracownika skierowanego do pracy za granicą u pracodawcy zagranicznego na podstawie umowy z jednostką kierującą, obciążał tę jednostkę do dnia 24 kwietnia 1995 r. (§ 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 17 grudnia 1991 r. w sprawie szczegółowych zasad nabywania uprawnień i trybu wypłat zasiłków z ubezpieczenia społecznego obywatelom polskim w związku z zatrudnieniem za granicą u pracodawców zagranicznych, Dz.U. Nr 122, poz. 543 w związku z art. 75 ustawy z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu, Dz.U. z 1995 r. Nr 1, poz. 1; obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2001 r. Nr 6, poz. 56 ze zm.).

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar, Sędziowie SN: Krystyna Bednarczyk, Beata Gudowska (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 12 stycznia 2001 r. sprawy z wniosku Haliny K. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w G. o objęcie ubezpieczeniem, na skutek kasacji wnioskodawczynie od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 24 listopada 1999 r. [...]

z m i e n i ł zaskarżony wyrok i poprzedzający go wyrok Sądu Okręgowego w Gdańsku z dnia 14 stycznia 1999 r. [...] oraz decyzję Oddziału Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w G. z dnia 12 marca 1998 r. [...] i ustalił, że Ryszard K. podlegał pracowniczemu ubezpieczeniu społecznemu od dnia 20 marca 1995 r.,

zasądził od organu rentowego na rzecz ubezpieczonej kwotę 100 zł (sto) tytułem kosztów postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Decyzją z dnia 2 kwietnia 1998 r. Oddział Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w G. wstrzymał rentę rodzinną przyznaną Halinie K. po mężu Ryszardzie, zmarłym w

dniu 13 października 1995 r. wskutek wypadku przy pracy na statku u zagranicznego pracodawcy. Decyzja ta stanowiła konsekwencję wydania w dniu 12 marca 1998 r. decyzji odmawiającej objęcia Ryszarda K. ubezpieczeniem społecznym w okresie od 1 sierpnia do 31 października 1995 r. Podstawą odmowy zaś było stwierdzenie, że zmarły nie przystąpił do dobrowolnego ubezpieczenia w sposób uregulowany przepisem § 2 ust. 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 31 marca 1995 r. w sprawie trybu dokonywania wpłat na Fundusz Pracy, opłacania składek na ubezpieczenie społeczne oraz szczegółowych zasad nabywania uprawnień i trybu wypłat zasiłków z ubezpieczenia społecznego obywatelom polskim zatrudnionym u pracodawców zagranicznych (Dz.U. Nr 38, poz. 192), lecz został objęty ubezpieczeniem na skutek zgody Dyrektora Oddziału z dnia 8 lutego 1996 r. na opłacenie składek po jego śmierci przez żonę występującą o rentę rodzinną, następnie cofniętej.

Halina K. odwołała się od decyzji z dnia 12 marca 1998 r. podnosząc, że przy zawarciu umowy zlecenia pośrednictwa z Morską Agencją "G." w dniu 15 marca 1995 r. jej mąż nie mógł dobrowolnie przystąpić do ubezpieczenia społecznego, ponieważ z naruszeniem przepisu art. 42 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu (Dz.U. z 1995 r. Nr 1, poz. 1) nie został poinformowany o zmianie zasad realizacji ubezpieczenia i w swoim mniemaniu był objęty ubezpieczeniem społecznym tak, jakby pracował w kraju.

Sąd Okręgowy w Gdańsku wyrokiem z dnia 14 stycznia 1999 r. odwołanie oddalił. Ustalił, że Ryszard K. w dniu 15 marca 1995 r. zawarł umowę zlecenia z Morską Agencją "G.", spółką z o.o., jako jednostką kierującą do pracy za granicą. W wyniku tego pośrednictwa zatrudnił się na okres siedmiu miesięcy od dnia 28 marca 1995 r. na statku "L.S.". Sąd stwierdził, że w związku z pouczeniem wynikającym z treści umowy oraz osobnego oświadczenia, mąż ubezpieczonej wiedział, iż okres zatrudnienia za granicą będzie zaliczony do okresów składowych tylko pod warunkiem opłacenia przez niego składki na ubezpieczenie społeczne, a mimo to w czasie pracy za granicą, trwającej do dnia jego zgonu w podróży morskiej, nie występował do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z wnioskiem o objęcie ubezpieczeniem społecznym. W tym stanie faktycznym Sąd Okręgowy, stosując przepis art. 48 ustawy o z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu, stwierdził, że nie został spełniony przewidziany w nim warunek opłacania składek na ubezpieczenie społeczne, konieczny do nabycia prawa do świadczeń z tytułu wypadku przy pracy w trakcie zatrudnienia obywatela polskiego za granicą u pracodawcy zagranicznego. Co wię-

cej, przyjął, że obowiązek ten zaniedbał sam pracownik, obciążony nim z mocy rozporządzenia z dnia 31 marca 1995 r. znajdującego zastosowanie w sprawie, przy wykluczeniu zastosowania przepisów rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 17 grudnia 1991 r. w sprawie szczegółowych zasad nabywania uprawnień i trybu wypłat zasiłków z ubezpieczenia społecznego obywatelom polskim w związku z zatrudnieniem za granicą u pracodawców zagranicznych (Dz.U. Nr 122, poz. 543), według których obowiązek składkowy ciążył na jednostce kierującej. Ostatecznie, Sąd pierwszej instancji oddalił odwołanie wyrokiem z dnia 14 stycznia 1999 r.

Sąd Apelacyjny w Gdańsku wyrokiem z dnia 24 listopada 1999 r. oddalił apelację ubezpieczonej. Uznał za prawidłowe ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji i w całości podzielił stanowisko prawne skutkujące oddaleniem odwołania. Przyjął za niesporną okoliczność, że zmarły mąż ubezpieczonej jako marynarz zatrudniony u armatora zagranicznego nie podlegał dobrowolnemu ubezpieczeniu społecznemu. Jednocześnie stwierdził brak ubezpieczenia na podstawie art. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), konstatując, że jest ona uzależnione od przystąpienia do ubezpieczenia i opłacenia składek przez pracownika. Sąd odrzucił sugerowany przez skarżącą pogląd, że do czasu wydania przepisów wykonawczych (rozporządzenia z dnia 24 kwietnia 1995 r.) ubezpieczenie nie miało charakteru dobrowolnego, mimo wejścia w życie z dniem 1 stycznia 1995 r. przepisu art.48 ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu. W związku z tym nie uznał istnienia po stronie jednostki kierującej, zawierającej umowę zlecenia w dniu 15 marca 1995 r., obowiązku zgłoszenia do ubezpieczenia i opłacania składek, wynikającego z rozporządzenia z dnia 17 grudnia 1991 r., wydanego na podstawie delegacji wypływającej z poprzedniej ustawy o zatrudnieniu i bezrobociu - z dnia 16 października 1991 r. (Dz.U. Nr 106, poz. 457 ze zm.) jako sprzecznych z tą ustawą.

Kasacja ubezpieczonej oparta została na podstawie naruszenia prawa materialnego - § 2 rozporządzenia z dnia 17 grudnia 1991 r. przez odmowę jego zastosowania, a w konsekwencji przyjęcie wynikającego z § 2 pkt 4 rozporządzenia z dnia 31 marca 1995 r. braku obowiązku jednostki kierującej zgłoszenia do ubezpieczenia społecznego i opłacania składek na ubezpieczenie społeczne za pracownika, z którym zawarła w dniu 15 marca 1995 r. umowę o skierowanie do pracy za granicą u pracodawcy zagranicznego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 48 i 47 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu (Dz.U. z 1995 r. Nr 1, poz. 1 ze zm.), udokumentowane okresy zatrudnienia obywateli polskich za granicą u pracodawców zagranicznych zaliczane są do okresów pracy w Polsce w zakresie uprawnień pracowniczych pod warunkiem opłacania składek na Fundusz Pracy, natomiast do okresów składkowych w rozumieniu przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, o ubezpieczeniu społecznym oraz o świadczeniach pieniężnych z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, pod warunkiem opłacania składek na ubezpieczenie społeczne. Okres zatrudnienia obywateli polskich za granicą jest traktowany jak okres zatrudnienia w Polsce od dnia zawiadomienia właściwego terytorialnie wojewódzkiego urzędu pracy o podjęciu pracy za granicą i przystąpienia do płatności składki na Fundusz Pracy w wysokości 12% przeciętnego wynagrodzenia za każdy miesiąc tego zatrudnienia oraz zawiadomienia właściwego terytorialnie oddziału Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o podjęciu pracy za granicą i przystąpienia do opłacania składki na ubezpieczenie społeczne w wysokości ustalonej jak dla pracowników w kraju od zadeklarowanej kwoty, nie niższej jednak od przeciętnego wynagrodzenia. Jednostka kierująca ma obowiązek poinformować osobę kierowaną do pracy za granicą o przysługujących jej uprawnieniach odnośnie do zaliczalności okresu pracy za granicą. Tryb dokonywania wpłat na Fundusz Pracy oraz opłacania składek na ubezpieczenie społeczne przewidzianych w ustawie został ustalony w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Socjalnej, wydanym w wykonaniu delegacji z art. 49 ust. 1 pkt 2 wymienionej ustawy (w brzmieniu ówczesnie obowiązującym), które pochodzi z dnia 31 marca 1995 i obowiązuje od dnia 25 kwietnia 1995 r. Minister postanowił w nim (§ 29), że obywatel polski, zatrudniony za granicą na podstawie umowy zawartej bezpośrednio lub za pośrednictwem jednostki kierującej z pracodawcą zagranicznym, zawiadamia oddział Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, właściwy ze względu na miejsce zamieszkania w Polsce, o przystąpieniu do opłacania składki, i począwszy od tego miesiąca opłaca składkę na ubezpieczenie społeczne.

Przed wejściem w życie rozporządzenia z dnia 31 marca 1995 r. kwestia opłacania składek w kraju z tytułu ubezpieczenia za granicą uregulowana była rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 17 grudnia 1991 r. w sprawie

szczegółowych zasad nabywania uprawnień i trybu wypłat zasiłków z ubezpieczenia społecznego obywatelom polskim w związku z zatrudnieniem za granicą u pracodawców zagranicznych (Dz.U. Nr 122, poz. 543), wydanym na podstawie art. 49 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 16 października 1991 r. o zatrudnieniu i bezrobociu (Dz.U. Nr 106, poz. 457, z 1992 r. Nr 21 ze zm.). Według § 2 tego rozporządzenia, zgłoszenia do ubezpieczenia społecznego i opłacania składek dokonywała jednostka kierująca w trybie i terminach określonych dla opłacania składek na ubezpieczenie społeczne pracowników.

Na tle stanu faktycznego niniejszej sprawy, w której spór sprowadza się do oceny podlegania ubezpieczeniu przez męża ubezpieczonej w czasie jego pracy za granicą u pracodawcy zagranicznego, zasadnicze znaczenie ma nie ustawowa zmiana sposobu ubezpieczenia z obowiązkowego na dobrowolne, lecz ustalenie jaki przepis regulował tryb opłacania składek na ubezpieczenie społeczne w dacie zawarcia umowy zlecenia między Ryszardem K. a Morską Agencją "G." sp. z o.o. (w dniu 15 marca 1995 r.). Sąd drugiej instancji, przyjmując jako podstawę unormowania warunków ubezpieczenia społecznego rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 31 marca 1995 r., nie dostrzegł, że zostało ono wydane już po zawarciu umowy o zatrudnienie za granicą i obowiązuje od dnia 25 kwietnia 1995 r., bez mocy wstecznej, a więc nie znajduje zastosowania w sprawie. Przed jego wejściem w życie tryb opłacania składek na ubezpieczenie społeczne, w wypadkach objętych sporem, był regulowany w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 17 grudnia 1991 r. Rozporządzenie to jednak - jak trafnie dostrzegł Sąd Apelacyjny - zachowało po dniu 1 stycznia 1995 r. moc obowiązującą pod warunkiem niesprzeczności z ustawą o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu (art. 75 ustawy). Obowiązywanie tego rozporządzenia pod rządem ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu przyjmował Prezes Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w komunikacie z dnia 30 maja 1995 r. (Dz.Urz. ZUS Nr 5, poz. 19), lecz Sąd Apelacyjny odmówił jego zastosowania, stwierdzając sprzeczność tego aktu prawnego z ustawą o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu. Twierdzenie to nie jest trafne. Sąd drugiej instancji, podnosząc, że przepis art. 49 ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu dopuszcza wyłącznie ubezpieczenie dobrowolne z tytułu wykonywania zatrudnienia za granicą u pracodawcy zagranicznego, pominął, że jego treść ogranicza się do upoważnienia ministra właściwego do spraw pracy do określenia w drodze rozporządzenia trybu dokonywania wpłat na ubezpieczenie społeczne

(ust. 1). Należy zauważyć również, że wymieniona ustawa nie wskazuje podmiotu zobowiązanego do opłacania składek, przy czym w art. 48, w sposób zasadniczo nie odbiegający od poprzedniego uregulowania (w art. 48 ustawy o zatrudnieniu i bezrobociu), uzależnia zaliczenie takiego okresu zatrudnienia od opłacenia składek w Polsce. Dlatego też ustawa ta nie pozostaje w opozycji do wydanego na podstawie poprzedniej ustawy rozporządzenia wykonawczego. W oczywistej sprzeczności pozostają względem siebie tylko rozporządzenia wykonawcze wydane na podstawie omawianych ustaw. Obowiązek opłacania składek na ubezpieczenie społeczne wynika z aktów prawnych określających podmioty stosunku publicznoprawnego, jaki łączy je z Zakładem Ubezpieczeń Społecznych, co oznacza, że nie może być dowolnie modyfikowany. Dotyczy to również określenia podmiotów obowiązanych do płacenia składek na ubezpieczenia społeczne. Należy więc przyjąć, że obowiązek zgłoszenia i opłacania składki na ubezpieczenie społeczne pracownika skierowanego do pracy za granicą u pracodawcy zagranicznego na podstawie umowy z jednostką kierującą obciążał tę jednostkę do dnia 24 kwietnia 1995 r. na podstawie § 2 rozporządzenia z dnia 17 grudnia 1991 r. w związku z art. 75 ustawy z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu - do czasu wejścia w życie rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 31 marca 1995 r. Do tego dnia pracownik, za którego składka była opłacana, nie przystępował do ubezpieczenia społecznego, lecz był nim objęty z mocy prawa jako zatrudniony w trybie art. 47 ust. 2 ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu. Dopiero po zmianie zasad opłacania składek w związku z wydaniem rozporządzenia z marca 1995 r. możliwe i konieczne stało się odpowiednie pouczenie pracownika zawierającego umowę zlecenie i uzyskanie jego decyzji co do kontynuacji ubezpieczenia. Takiego obowiązku wobec Ryszarda K. jednostka kierująca nie dopełniła, albowiem zasadniczą wątpliwość budzi fakt przytoczenia przez nią w pouczeniu o dobrowolnym ubezpieczeniu z dnia 15 marca 1995 r. treści przepisów rozporządzenia w tej dacie jeszcze nie wydanego.

Wymaga również podkreślenia, że po odmowie zastosowania przepisów rozporządzenia z dnia 17 grudnia 1991 r. nie mogło - choć tak przyjął Sąd Apelacyjny - nastąpić zastosowanie przepisów rozporządzenia wydanego w dniu 31 marca 1995 r. W takim wypadku poszukiwanie regulacji, według której miałyby być opłacane składki w okresie od dnia 1 stycznia do 25 kwietnia 1995 r. napotykałoby na stwierdzenie luki w prawie, bez możliwości wypełnienia jej w drodze analogii, albowiem w

najbardziej zbliżonym materiały rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1990 r. w sprawie wysokości i podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, zgłaszania do ubezpieczenia społecznego oraz rozliczania składek i świadczeń z ubezpieczenia społecznego (jednolity tekst: Dz.U. z 1993 r. Nr 68, poz. 330 ze zm.) brak przepisu dotyczącego opłacania składek z tytułu zatrudnienia za granicą.

Mając to wszystko na względzie, Sąd Najwyższy ocenił, że podniesiona w kasacji podstawa naruszenia przepisów prawa materialnego przez zastosowanie przepisu nie obowiązującego w dacie nawiązania stosunku zlecenia zatrudnienia za granicą, a nawet w dacie podjęcia tego zatrudnienia, jest usprawiedliwiona.

W związku z tym Sąd Najwyższy - na podstawie art. 393¹⁵ KPC w brzmieniu sprzed dnia 1 lipca 2000 r. - zmienił zaskarżony wyrok ustalając pozostawanie Ryszarda K. w ubezpieczeniu społecznym w czasie jego pracy za granicą u pracodawcy zagranicznego. Orzeczenie o zwrocie kosztów postępowania wynika z art. 98 KPC.

=====